

4

การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วิชัย กาญจนสุวรรณ และคณะ*

ในบทนี้ คณะผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ใน 4 เรื่องสำคัญคือ

- (1) คุณภาพชีวิตของประชากร
- (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยวิเคราะห์ทั้งรูปแบบ และวิธีการของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มาจากภาคประชาชน
- (3) บทบาท และทัศนคติต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการพัฒนากลุ่มน้ำฯ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมทั้งความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (4) บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประเด็นด้านกฎหมายในการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

* วิชัย กาญจนสุวรรณ บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ คีลิน กุสสถานภาพ ดุสิตา แก้วสมบุญ และ เทพกร ณ สงขลา
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

4.1 คุณภาพชีวิตของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในภาพรวมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรใน 3 จังหวัด ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีอัตราเพิ่มอย่างต่อเนื่อง โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP : Gross provincial product) จะเพิ่มทางด้านภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริการ มากกว่าภาคเกษตร สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด ตามราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2537 – 2543

สาขา	ปี พ.ศ.							
	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543
จังหวัดสงขลา								
เกษตรกรรม	18,389	21,100	24,567	25,067	25,012	29,875	26,106	29,737
กลีกรรม	3,883	5,504	8,098	8,236	8,020	8,622	6,332	7,546
ประมง	10,233	10,282	10,587	10,937	10,761	14,853	13,489	15,234
อุตสาหกรรม	2,559	2,820	3,961	5,019	5,193	5,581	5,238	6,152
การบริการ	7,129	8,096	8,983	9,573	10,004	9,560	9,594	10,042
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	52,619	61,422	72,557	76,945	78,463	83,320	76,643	81,883
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	43,849	50,387	58,656	61,360	64,782	64,790	58,865	62,174
จังหวัดพัทลุง								
เกษตรกรรม	2,316	3,025	4,242	4,933	4,459	4,649	3,754	4,019
กลีกรรม	1,606	2,142	3,183	3,678	3,273	3,495	2,559	2,937
ประมง	129	143	162	202	162	187	180	166
อุตสาหกรรม	490	419	452	436	439	469	484	561
การบริการ	2,422	2,727	3,002	3,177	3,336	3,203	3,221	3,378
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	9,655	11,262	13,719	15,456	14,857	15,189	14,240	14,978
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	20,072	23,079	27,772	30,913	29,362	29,666	27,544	28,694
จังหวัดนครศรีธรรมราช								
เกษตรกรรม	9,345	13,853	19,054	19,733	18,841	21,123	17,346	19,187
กลีกรรม	4,731	6,624	9,432	9,169	8,713	9,257	6,541	7,763
ประมง	2,851	4,942	6,788	7,440	7,098	9,068	8,067	8,708
อุตสาหกรรม	3,528	4,191	4,028	4,016	3,924	3,613	3,901	4,338
การบริการ	7,507	8,486	9,402	10,001	10,519	10,128	10,236	10,797
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	39,217	47,317	57,219	64,111	66,926	70,973	68,597	73,506
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	25,666	30,547	36,469	40,372	41,672	43,730	41,828	44,387

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ ประจำปี พ.ศ. 2547

หมายเหตุ : 1) GPP ในตาราง 4.1 แสดงไว้เพียงบางสาขา แต่ไม่ครบทุกสาขา

2) * หน่วยเป็น บาท/คน

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ทั้ง 3 จังหวัดรายได้หลักของผลิตภัณฑ์จังหวัดมาจากภาคเกษตร โดย จ.สงขลา และ จ.นครศรีธรรมราช มาจากการทำประมง ส่วน จ.พัทลุงมาจากกิจกรรม ทางด้านภาคอุตสาหกรรมมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องใน จ.สงขลา แต่ใน จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุงมีแนวโน้มลดลง ส่วนภาคการบริการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้ง 3 จังหวัด

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ในเชิงเปรียบเทียบกับระดับภาค และระดับประเทศ พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของจังหวัดนครศรีธรรมราชมีลำดับที่ดีขึ้นจากปี พ.ศ. 2536 อยู่ในลำดับที่ 13 ของภาคได้ เกลี่ยระดับเป็นอันดับที่ 11 ของภาค ส่วนในระดับประเทศ เลื่อนจากอันดับที่ 49 มาอยู่ในอันดับที่ 36 (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (ปี พ.ศ. 2536 – 2541)

จังหวัด	รายได้		ลำดับที่ของภาคใต้		ลำดับที่ของประเทศ	
	2536	2541	2536	2541	2536	2541
สงขลา	40,828	→ 65,706	4	→ 5	16	→ 18
พัทลุง	19,299	→ 29,264	14	→ 14	57	→ 57
นครศรีธรรมราช	23,325	→ 44,792	13	→ 11	49	→ 36

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538 ; 2544

จากตารางที่ 4.2 พบว่า จ.พัทลุงมีรายได้เฉลี่ยอยู่ในอันดับสุดท้ายของภาคใต้ และอยู่ในลำดับที่ 57 ของประเทศ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงอันดับระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2541 จ.นครศรีธรรมราชมีรายได้ต่อหัวต่อคนเพิ่มขึ้นจากลำดับที่ 13 ของภาคเป็นลำดับที่ 11 และในระดับประเทศจากลำดับที่ 49 เป็นลำดับที่ 36 ส่วน จ.สงขลา รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ลำดับที่ 5 ของภาค ในปี พ.ศ. 2541 และของประเทศลดลงจากลำดับที่ 16 ในปี พ.ศ. 2536 เป็นลำดับที่ 18 ในปี พ.ศ. 2541

กรณี จ.สงขลา ที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาพอนามัยของประชาชน จากตารางที่ 4.3 พบว่าจากปี พ.ศ. 2537 – 2545 ประชากรในเขตเทศบาลเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ตารางที่ 4.3 ประชากรจังหวัดสงขลาปี พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2545

อำเภอ	ปี พ.ศ.		จำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงในช่วง 8 ปี	
	2537	2545	(คน)	ร้อยละ
รวมทั้งจังหวัด	1,144,349	1,271,067	126,718	11.1
อยู่ในเขตเทศบาล	263,929	391,761	127,832	48.4
อยู่นอกเขตเทศบาล	880,420	879,306	-1,114	-0.1
ชุมชนสำคัญในลุ่มน้ำ				
เมืองสงขลา	150,212	163,052	12,840	8.5
หาดใหญ่	285,776	339,725	53,949	18.9
สะเดา	93,560	104,493	10,933	11.7
ระโนด	76,430	74,098	-2,332	-3.1
สทิงพระ	51,109	51,050	-59	-0.1
กระเสสินธุ์	17,716	17,070	-646	-3.6

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538 ; 2546

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ประชากรในเขตเทศบาล ซึ่งเป็นชุมชนเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่นอกเขตเทศบาลประชากรลดลง 3 อำเภอหลักที่ประชากรเพิ่มขึ้นคือ อ.หาดใหญ่ อ.เมืองสงขลา และ อ.สะเดา ส่วนสามอำเภอที่มีฐานภาคเกษตรกรรม จำนวนประชากรลดลง คือ อ.ระโนด อ.กระเสสินธุ์ และ อ.สทิงพระ หากพิจารณาตารางที่ 4.4 จะพบว่าอำเภอที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น มักจะมีโรงงาน (สถานประกอบการอุตสาหกรรม) เพิ่มมากขึ้น เช่น อ.สะเดา ซึ่งมีอัตราการเพิ่มของโรงงานมากที่สุด ประชากรก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน และหากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนงานพบว่า คนงานใน อ.สะเดา จ.สงขลา เพิ่มขึ้นมากที่สุด ในระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 จำนวนโรงงาน และจำนวนคนงานในชุมชนสำคัญของจังหวัดสงขลา

อำเภอ	จำนวนโรงงาน			จำนวนคนงาน		
	ปี พ.ศ.		จำนวนที่ เพิ่มขึ้น	ปี พ.ศ.		จำนวนที่ เพิ่มขึ้น
	2537	2545		2537	2545	
รวมทั้งจังหวัด	1,347	1,737	390	47,249	70,152	22,903
เมืองสงขลา	151	181	30	10,234	13,336	3,102
หาดใหญ่	562	566	4	24,695	27,540	2,845
สะเดา	66	116	50	2,577	9,066	6,489
ระโนด	114	159	45	1,108	2,054	946
สทิงพระ	78	79	1	161	161	0
กระแสดินธุ์	10	18	8	48	84	36

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538; 2546

หากพิจารณาสถานภาพการทำงานพบว่า ใน จ.สงขลา มีลูกจ้างเอกชน และการเป็นนายจ้างเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 ส่วนลูกจ้างรัฐบาลมีจำนวนลดลง (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 สถานภาพการทำงานของประชากรในจังหวัดสงขลาในปี พ.ศ. 2537 – 2545

สถานภาพการทำงาน	ปี พ.ศ.		จำนวนสถานภาพการทำงานที่ เปลี่ยนแปลงในช่วง 8 ปี (เพิ่มขึ้น + / ลดลง -)
	2537	2545	
รวมยอด	585,505	725,083	139,578 (+)
นายจ้าง	6,375	25,203	18,828 (+)
ลูกจ้างรัฐบาล	54,992	49,722	5,270 (-)
ลูกจ้างเอกชน	159,169	214,440	55,271 (+)

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538; 2546

จากตารางที่ 4.3 – 4.5 พอจะสรุปได้ว่า แนวโน้มการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา กระจุยตัวอยู่ใน 3 อำเภอหลักคือ อ.หาดใหญ่ อ.เมืองสงขลา และ อ.สะเดา มีการย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม จากอำเภอรอบนอก มาสู่อำเภอที่มีฐานอุตสาหกรรม เพื่อการหางาน และได้ค่าจ้างที่สูงกว่าภาคเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลการวิจัยของ คำนวณ (2538) มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ตารางที่ 4.6

นอกจากนั้นพบว่า ในสังคมอุตสาหกรรม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะลดลง โดยเฉพาะการช่วยเหลือในชุมชน เพราะภาระงานที่ต้องมีเวลาทำงานชัดเจน ไม่เหมือนสังคมเกษตรกรรม ที่มีเวลาว่างมากกว่า ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ คนจะเข้าวัดน้อยลง วัดจำนวนไม่น้อยไม่มีพระจำวัดอยู่ กลายเป็นวัดร้าง เพราะวิถีชีวิตของคน

เปลี่ยนไป แต่คนในสังคมเมือง หรือสังคมอุตสาหกรรมมีเวลาว่างจะเข้าสู่ศูนย์การค้า หรือการท่องเที่ยวมากกว่า การเข้าวัด ในสังคมเกษตรกรรม หากเสร็จภาระงานประจำวัน มีเวลาว่างจะเข้าวัด และทำบุญ นอกจากนั้นความ สัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลลดน้อยลง มีการใช้กฎหมาย สัญญา ในการต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง มากขึ้น เช่น ข้อตกลงระหว่างนายจ้าง และลูกจ้าง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.6 ผลกระทบของการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ผลกระทบในด้านบวก	ผลกระทบในด้านลบ
1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเข้าไปทำงาน ในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ได้รับค่าจ้างที่แน่นอน และเหมาะสม เป็นไปตามประกาศของค่าแรงขั้นต่ำ ที่ทางกฎหมายกำหนด 2. การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัด ช่วยแก้ไขปัญหการว่างงานของประชาชนให้ลดน้อย ลงไปอย่างมาก	1. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมทั้งพื้นที่ป่า ภูเขา ลำคลองและทะเล เนื่องจากถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานทางการ ผลิต อีกทั้งยังขาดการบริหารจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าไม้ และพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย 2. เกิดความสับสนทางสังคม เนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงตามสภาพ ของสังคมอย่างรวดเร็ว คนทำงานไปตามบทบาทและหน้าที่ของ ตนเอง และ มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ จึงทำให้เกิดการ สูญเสียความเป็นตัวของตนเอง มีอิสระน้อยลง เปลี่ยนจากสังคม แบบพึ่งพาเป็นสังคมแบบแข่งขัน 3. เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ระหว่างกลุ่มผู้ใช้งาน ที่ไร้ฝีมือ ได้แก่ กรรมกร กับกลุ่มผู้ใช้งานที่มีฝีมือ เช่น แพทย์ วิศวกร จะเห็นได้ว่า รายได้ระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน มากส่งผล ให้มีคุณภาพชีวิตที่ในสังคมแตกต่างกันมากขึ้น 4. มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

ที่มา: คำานวน, 2538

ในด้านสุขภาพ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้

(1) อายุเฉลี่ยของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สูงกว่าระดับเฉลี่ยของประเทศเล็กน้อย โดยคนใน จ.นครศรีธรรมราช มีอายุเฉลี่ยสูงกว่าคนใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง (ตารางที่ 4.7)

(2) มูลเหตุสำคัญของความเสี่ยงต่อสุขภาพของคน จ.สงขลา คือ การติดต่อโรคจากเพศสัมพันธ์ โดย อัตราการติดโรคจากเพศสัมพันธ์สูงสุด อยู่ที่ระดับ 0.67 ต่อประชากร 1,000 คน หากพิจารณาตัวเลขคนป่วยที่เป็นโรคเอดส์ของ จ.สงขลา จะสูงกว่า จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุงอย่างชัดเจน ใน จ.สงขลามียุคนป่วยเป็นโรคเอดส์ จำนวน 3,475 คน ในระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 ส่วน จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุง มีผู้ป่วยโรคเอดส์ช่วงเดียวกันเพียง 1,737 และ 604 คนตามลำดับ แต่ใน จ. นครศรีธรรมราช ผู้ป่วยโรคเอดส์เฉพาะปี พ.ศ. 2545 เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (ตารางที่ 4.8)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบุคลากรทางแพทย์พบว่า จำนวนประชากรต่อแพทย์ ทันตแพทย์ เกษตรกร และพยาบาลของ จ.สงขลา อยู่ในระดับที่ดีกว่าอีก 2 จังหวัด เพราะความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และ สถานที่โรงพยาบาลใหญ่ อยู่ใน จ.สงขลา มากกว่าใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช

ตาราง 4.7

ตารางที่ 4.8

(3) ในเรื่องคุณภาพชีวิต ซึ่งพิจารณาเรื่องสุขภาพ การศึกษา การจ้างงาน รายได้ และความเป็นอยู่ของประชากรในสามจังหวัด ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบพบว่า อายุเฉลี่ย อยู่ในระดับเดียวกับระดับภาค และสูงกว่าระดับประเทศเล็กน้อย โดยอายุเฉลี่ยของคนใน จ.สงขลา จะน้อยกว่า จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งทำให้มีคำถามว่าการพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้อายุคนยืนยาวจริงหรือไม่ หากพิจารณาอัตราการตายต่อประชากร 100,000 คน จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ และเพศ ในปี พ.ศ. 2544 พบว่าสาเหตุการตายที่สำคัญคือ โรคหัวใจ อุบัติเหตุ มะเร็ง และความดันโลหิตสูง (ตารางที่ 4.9)

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ประชากรในจังหวัดสงขลา ผ่านขั้นตอนของการพัฒนาด้านสาธารณสุขระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะของการแก้ปัญหาการตายของประชากรด้วยโรคติดเชื้อ เช่น วัณโรค ปอดบวม ไข้เลือดออก หวัด ท้องร่วง และไทฟอยด์ เป็นต้น แต่กำลังก้าวไปสู่การพัฒนาระยะที่ 2 ซึ่งเป็นโรคร้ายที่เป็นผลมาจากความมั่งคั่ง และการเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การตายด้วยอุบัติเหตุ โรคมะเร็ง โรคหัวใจ และความดันโลหิตสูง

ยังพิจารณาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งเป็นโรคติดเชื้อที่ระบาดอย่างรวดเร็ว จากปัญหาเพศสัมพันธ์ และความซับซ้อนสับสนของสังคม พบว่าคน จ.สงขลามีความเสี่ยงต่อโรคเอดส์สูงกว่าคนใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช แต่อยู่ในระดับต่ำกว่า จ.กรุงเทพฯ อย่างชัดเจน (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.9 จำนวนและอัตราการตาย ต่อประชากร 100,000 คน ของจังหวัดสงขลา จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ และเพศ พ.ศ. 2544

กลุ่มสาเหตุ	จำนวนการตาย			อัตราต่อประชากร		
	รวม	ชาย	หญิง	เฉลี่ย	ชาย	หญิง
รวม	7,068	4,224	2,844	569.5	690.9	451.7
- โรคหัวใจ	286	160	126	23.0	26.2	20.0
- อุบัติเหตุ และการเป็นพิษ	691	539	152	55.7	88.2	24.1
- มะเร็งทุกชนิด	665	393	272	53.6	64.3	43.2
- ความดันโลหิตสูง และโรคหลอดเลือดในสมอง	366	213	153	29.5	34.8	24.3
- บาดเจ็บจากการฆ่าตัวตาย ถูกฆ่าตายและอื่น ๆ	211	183	28	17.0	29.9	4.4
- โรคเกี่ยวกับตับ และตับอ่อน	105	77	28	8.5	12.6	4.4
- ปอดอักเสบ และโรคอื่นๆ ของปอด	132	78	54	10.6	12.8	8.6
- ไตอักเสบ กลุ่มอาการของไตพิการ	132	71	61	10.6	11.6	9.7
- วัณโรคทุกชนิด	96	74	22	7.7	12.1	3.5
- ไข้เลือดออก	25	15	10	2.0	2.5	1.6
- อื่นๆ	4,359	2,421	1,938	351.2	396.0	307.8

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2546

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนประชากรต่อหน่วยของเจ้าหน้าที่ พบว่า จ.นครศรีธรรมราช มีจำนวนประชากรต่อหน่วยของเจ้าหน้าที่ สูงกว่า จ. พัทลุง และ จ. สงขลา ตามลำดับ

ในตารางที่ 4.11 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ใน 3 จังหวัดจะไม่แตกต่างกัน แต่ในระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี (อุดมศึกษา) พบว่าร้อยละของประชากรใน จ.สงขลา (ร้อยละ 16.2) ที่สำเร็จการศึกษาระดับนี้สูงกว่าประชากรใน จ. นครศรีธรรมราช (ร้อยละ 11.9) และ จ.พัทลุง (ร้อยละ 8.4) อย่างชัดเจน อาจเนื่องจากสถาบันระดับอุดมศึกษาของรัฐ ในจ.สงขลา มีจำนวนมากกว่าอีก 2 จังหวัด ที่น่าสังเกตคือ จำนวนปีเฉลี่ยที่ประชากรใน 3 จังหวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ในโรงเรียน ประมาณ 7 ปีเศษ ต่ำกว่าจำนวนปีเฉลี่ยที่อยู่ในโรงเรียนของประชากรในกรุงเทพฯ ที่มีค่าประมาณ 9.6 ปี

ตารางที่ 4.12 แสดงเรื่องแรงงานพบว่า ประชากรใน จ. สงขลา มีอัตราการว่างงานน้อยที่สุด และผู้ใช้แรงงานที่มีประกันสังคมสูงที่สุดอาจจะเนื่องมาจาก จ. สงขลา มีสถานประกอบการทางด้านอุตสาหกรรมมาก ซึ่งต่างจาก จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช ที่ฐานเศรษฐกิจเป็นภาคเกษตรกรรม จึงมีการใช้แรงงานไม่เต็มศักยภาพ (Underemployment) ค่อนข้างสูง และมีอัตราว่างงานสูง

ตารางที่ 4.13 แสดงในเรื่องรายได้ของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2541 – 2543 มีรายได้ครัวเรือนลดลง โดยเฉพาะใน จ. สงขลา ที่รายได้ครัวเรือนลดลงถึงร้อยละ 11.68 อาจเนื่องจากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ ในปี พ.ศ. 2540 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนใน กรุงเทพฯ มีอัตราเพิ่มขึ้น ขณะที่ทั่วประเทศเปลี่ยนแปลงในระดับที่รายได้ของครัวเรือนลดลง ในเรื่องความยากจน สัดส่วนของประชากรที่ยากจนของ จ. นครศรีธรรมราช จะสูงกว่าใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง ประมาณ 4 เท่าตัว (ร้อยละ 13.6 ; 3.5 และ 3.2 ตามลำดับ)

ในเรื่องหนี้สิน ตัวเลขสถิติในตารางที่ 4.14 แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนใน จ.พัทลุงที่มีหนี้สิน อยู่ในระดับสูงคือ ร้อยละ 68.6 ซึ่งสูงกว่าระดับเฉลี่ยของประเทศ และระดับเฉลี่ยของภาคได้อย่างมาก น่าจะศึกษาวิเคราะห์ว่าทำไมครัวเรือนของจังหวัดพัทลุงมีหนี้สินค่อนข้างสูง และค่าเฉลี่ยของครัวเรือนที่มีหนี้สินก็อยู่ในระดับสูงคือ เฉลี่ยครัวเรือนละ 135,518 บาท

ตารางที่ 4.15 นำเสนอประเด็นสภาพที่อยู่อาศัย ซึ่งพบว่า ร้อยละของครัวเรือนใน จ.นครศรีธรรมราช อาศัยอยู่ในสลัม จำนวนสูงเป็นสองเท่าของครัวเรือนใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง (ร้อยละ 22.9 เปรียบเทียบร้อยละ 11.9 และ 11.8) ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับค่าเฉลี่ยระดับประเทศ และระดับภาค ส่วนสภาพความเป็นอยู่ และอุปกรณ์เครื่องใช้อำนวยความสะดวก ร้อยละของครัวเรือนใน จ.สงขลา มีสิ่งอำนวยความสะดวกสูงกว่าเล็กน้อย แต่ก็ยังอยู่ในระดับเดียวกัน

จากตารางที่ 4.16 แสดงความเป็นอยู่ของครอบครัว ในสามจังหวัดบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีลักษณะแตกต่างกันค่อนข้างเด่นชัดคือ เรื่องการหย่าร้าง และความปลอดภัยในชีวิต ที่พบว่าคนใน จ.สงขลา มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าจังหวัดอื่นๆ แต่ยังต่ำกว่าระดับการหย่าร้างในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกันคืออาชญากรรม การจับกุมผู้ค้ายาเสพติด ในพื้นที่ จ.สงขลา สูงกว่าอีกสองจังหวัด อาจจะเป็นเนื่องจากความเป็นชุมชนเมืองใน จ.สงขลา สูงกว่าอีกสองจังหวัด

จากตารางที่ 4.17 แสดงการขนส่ง และการสื่อสารพบว่า ประชากร จ.สงขลา จะมีโอกาสสูงกว่าที่จะมีรถใช้ ที่จะได้ใช้โทรศัพท์ และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต หากเปรียบเทียบกับประชากรของ จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุง แต่ก็ยังน้อยกว่าประชากรของจังหวัดกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ประชากร จ.พัทลุงจะค่อนข้างเสียเปรียบ

จากตารางที่ 4.18 แสดงว่าการมีส่วนร่วมของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สูงกว่าประชากรในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาเรื่องการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือช่วยเหลือพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนั้นพบว่า ประชากรใน จ.พัทลุง มีความตื่นตัวทางการเมือง และสังคมสูง หากพิจารณาจากร้อยละของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือพิจารณาจากจำนวนของการรวมกลุ่มต่อประชากร 100,000 คน ที่อยู่ในระดับสูงกว่าอีกสองจังหวัด

ตารางที่ 10

ตารางที่ 11

ตารางที่ 12

ตารางที่ 13

ตารางที่ 14

ตารางที่ 15

ตารางที่ 16

ตารางที่ 17

ตารางที่ 18

4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยที่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่ยั่งยืน โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชน องค์กรชุมชน และประชาสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน โดยมีบทบัญญัติในหลายมาตรา ภายใต้หมวดต่างๆ ที่รับรองสิทธิและส่งเสริม สนับสนุนให้คน และชุมชนมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เช่น มาตรา 46 ในส่วนที่เกี่ยวกับการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลและชุมชน ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตความเป็นตัวตนของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยกำหนดว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน” ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจึงมีคุณลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ คือ (ชาติชาย, 2545)

- เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ทุกด้านของชีวิตของประชาชน และชุมชน (Inclusiveness)
- เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อความเท่าเทียมกัน (Equity) ของปัจเจกชนและกลุ่มคน ในการมีส่วนให้ (Give) และมีส่วนได้รับประโยชน์ (Take) จากการกระจายทรัพยากรสาธารณะ
- เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม (Justice) แก่ปัจเจกชน และกลุ่มคนที่มีสถานภาพแตกต่างกัน ได้มีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะของการแบ่งปัน เกื้อกูล อุ่มชู และเรียนรู้ร่วมกัน

4.2.1 แนวคิด และระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับคนมากกว่าหนึ่งคนที่เข้ามามีความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินกิจกรรมและร่วมติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ระบบการมีส่วนร่วม จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญคือ สมาชิกในระบบ หรือคนในพื้นที่ ซึ่งอาจมีความคิด อุดมการณ์ ที่เป็นเอกภาพหรือหลากหลายก็ได้ ด้านพื้นที่และขอบเขตของการมีส่วนร่วม ทั้งลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมพื้นฐานของคนในสังคม ด้านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้สมาชิกในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อีกทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมเป็นไปด้วยดีเมื่อทุกคนมีสิทธิ หน้าที่และบทบาทเท่าเทียมกัน แต่ในสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นนั้น แต่ละคนย่อมมีบทบาท และหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ตามความสามารถและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

ปัญหาของนโยบายการพัฒนาประเทศในอดีต ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เปลี่ยนวิธีการผลิตของคนจากการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพ เป็นการประกอบอาชีพเพื่อการส่งออกแทน อีกทั้งยังมีการปกครองโดยวิธีการรวมศูนย์อำนาจ การวางแผน และการสั่งการจากส่วนกลาง (Top – down) ที่เน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของคนภายนอกชุมชน แต่ละเลยศักยภาพ และความสามารถของคนในชุมชน มีผลทำให้การพัฒนาไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงได้มีการเคลื่อนไหวและทบทวนถึงแนวทางการพัฒนาในอดีต โดยได้ข้อสรุปว่าพื้นฐานแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม เกิดจากการมีมุมมอง ความสนใจ ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในสังคมที่แตกต่างกัน แต่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในรูปแบบของหุ้นส่วน (Partnership) โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนได้เข้ามาร่วมกันทำงาน โดยเฉพาะคนในชุมชนควรเป็นองค์ประกอบสำคัญในการร่วมวิเคราะห์ทางเลือก วินิจฉัยปัญหา ตัดสินใจเรียนรู้ร่วมกัน และหาทางออกด้วยตนเอง เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบ มีเป้าหมายที่ชัดเจน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

4.2.2 ระดับและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนว (2534) ได้กำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนคือ

- (1) การมีส่วนร่วมคิด คือ การเข้าร่วมศึกษา ค้นคว้า ประชุม ปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาการดำเนินกิจกรรมให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน
- (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อผ่านขั้นตอนการร่วมคิดแล้ว จะต้องร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (3) การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามวิถีทางและแนวทางที่วางเอาไว้เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
- (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ กระบวนการเข้าร่วมในการประเมินผลการทำงานของตนเอง และประเมินผลสถานการณ์ภายนอกด้วย

มนัส และคณะ (2546) ได้กล่าวถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ กิจกรรมสาธารณะของภาครัฐ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด สามารถกระทำได้ใน 5 ระดับ ดังนี้คือ

- (1) การรับรู้ข่าวสาร (Public information) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ประชาชนในพื้นที่โครงการและผู้จะได้รับผลกระทบจะต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การรับรู้ข่าวสารดังกล่าวต้องได้รับก่อนการตัดสินใจดำเนินโครงการ

(2) การปรึกษาหารือ (Public consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะของการปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการให้ประชาชนได้ทราบ และรับข้อเสนอแนะเพื่อประกอบการตัดสินใจ

(3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public meeting) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้ทำความเข้าใจร่วมกันด้วยเหตุผล ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบนี้สามารถทำได้ใน 2 ลักษณะคือ

- การประชุมในระดับชุมชน (Community meeting) ซึ่งจัดประชุมในชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการโดยดำเนินการส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม

- การประชุมรับฟังความคิดเห็นทางวิชาการ (Public hearing) การประชุมลักษณะนี้จำเป็นสำหรับโครงการขนาดใหญ่ที่มีเรื่องของเทคนิคและวิชาการที่เกี่ยวข้อง การประชุมลักษณะนี้ต้องเปิดกว้างสำหรับสาธารณะ

(4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางปฏิบัติจริง การดำเนินโครงการซึ่งมักดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ จะต้องมีความเห็นของประชาชนร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย

(5) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้แม้จะไม่ใช่รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องสิทธิหรือการใช้สิทธิของประชาชน เมื่อเห็นว่าเกิดความไม่โปร่งใส หรือความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการ

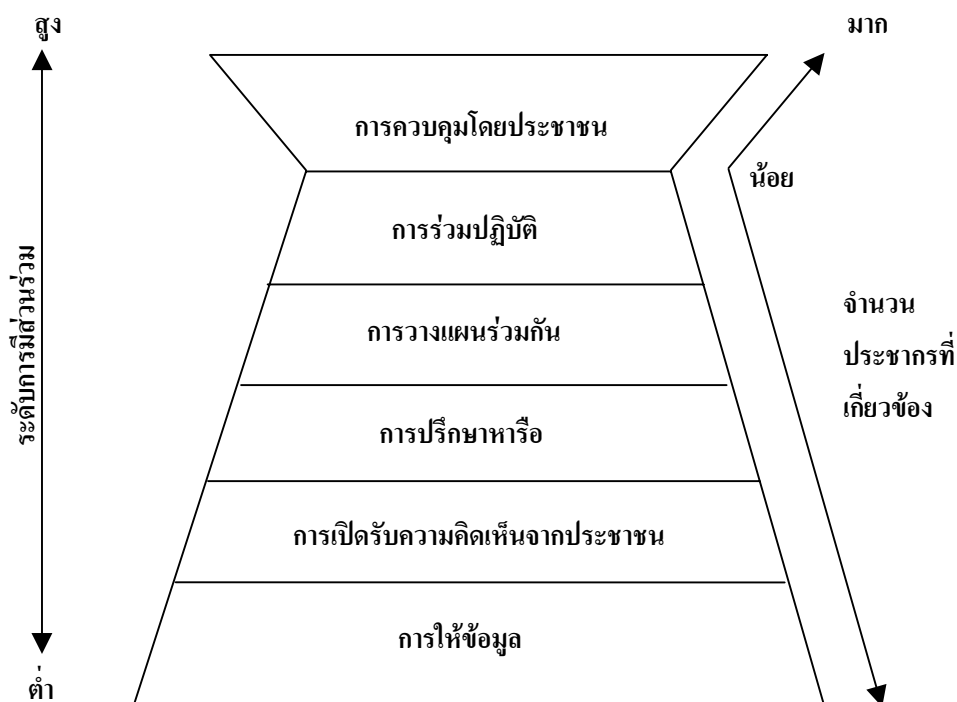
สถาบันพระปกเกล้า (2545b) ได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 6 ระดับ และจำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นภูมิลักษณ์กับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

- **ระดับการให้ข้อมูล** เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ แต่ไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น หรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ การทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม

- **ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน** ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และเพื่อให้ประเด็นในการประเมินผลชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจการบรรยายให้ประชาชนฟังถึงกิจกรรม แล้วรับข้อคิดเห็น

- **ระดับการปรึกษาหารือ** เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผน และประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือระบุประเด็น หรือข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเปิดกว้างรับข้อคิดเห็น

- **ระดับการวางแผนร่วมกัน** เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่กว้างขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผน และผลที่จะเกิดขึ้น ใช้สำหรับประเด็นที่ซับซ้อน และมีข้อโต้แย้งมาก เช่น กลุ่มที่ปรึกษา การเจรจา การมีอนุญาโตตุลาการ การประนีประนอม
- **ระดับการร่วมปฏิบัติ** เป็นระดับขั้นที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
- **ระดับการควบคุมโดยประชาชน** เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า, 2545b

รูปที่ 4.1 ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

การจัดการการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการการมีส่วนร่วมจะต้องดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของความเป็นพหุภาคี พหุเกณฑ์ และพหุวัตถุประสงค์ มักจะต้องใช้หลายวิธีการร่วมกันในหลายขั้นตอน ที่ดำเนินการทั้งโดยหน่วยงานของรัฐ ประชาชนในพื้นที่ และองค์กรกลางซึ่งไม่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งนี้แล้วแต่กรณี มักจะมีวัตถุประสงค์ของการจัดการที่แตกต่างกันไป ดังแสดงในตารางที่ 4.19 ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

ตารางที่ 4.19 ระดับของการมีส่วนร่วม และวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับของการมีส่วนร่วม ของประชาชน	วิธีการมีส่วนร่วม ของประชาชน	กลไก / เครื่องมือของ การมีส่วนร่วม
1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	การติดตามข้อมูล ข่าวสาร จากสื่อต่างๆ	การพัฒนาระบบข้อมูล / การประชาสัมพันธ์ / สื่อสาร มวลชนประเภทต่างๆ
2. การเสนอข้อมูลความคิดเห็น	การให้ข้อมูลความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆ ผ่านตัวแทน ผ่านแบบสอบถาม / การสัมภาษณ์	การสำรวจ (ความคิดเห็น) สาธารณะ การสัมภาษณ์ ออกแบบสอบถาม การประเมินผลกระทบทางสังคม
3. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด และเสนอข้อมูล/แลกเปลี่ยน ข้อมูล/ ความคิดเห็นผ่านจดหมายข่าว/ ที่ประชุมหรือคณะกรรมการ	การปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ การประชุมรับฟังความคิดเห็น - การประชุมระดับชุมชน - การประชุมรับฟังความเห็นทางวิชาการ - การประชุมประชาพิจารณ์
4. การเจรจาต่อรอง	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด เสนอข้อมูลความคิดเห็น / จัดสรรประโยชน์	การเจรจาต่อรอง
5. การมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในบางขั้นตอน	การติดตาม/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด เสนอข้อมูล ความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ ในบางขั้นตอนของกระบวนการ วางแผน/การติดตาม/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิดเสนอข้อมูล ความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ ในบางขั้นตอนของ กระบวนการวางแผน /แต่ละฝ่าย	การประชุมในระดับตัดสินใจ
6. การมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในทุกขั้นตอน	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด ร่วมเสนอข้อมูล ร่วมความคิดเห็น และ ร่วมตัดสินใจในทุกขั้นตอนของ กระบวนการวางแผน/การจัดการผ่านที่ ประชุมหรือคณะทำงาน ระดับนโยบาย / ตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ใน ระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย	การประชุมในระดับตัดสินใจ

ตารางที่ 4.19 ระดับของการมีส่วนร่วม และวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ระดับของการมีส่วนร่วม ของประชาชน	วิธีการมีส่วนร่วม ของประชาชน	กลไก / เครื่องมือของ การมีส่วนร่วม
7. การมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติการ	การร่วมดำเนินโครงการ กิจกรรมต่างๆ ซึ่งผ่านขั้นตอนที่ได้มีการ ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุประโยชน์ ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย	การจัดทำแผนงาน จัดหาทรัพยากร แบ่งงาน และปฏิบัติงานตามแผน
8. การมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล	การร่วมติดตาม ตรวจสอบผลการปฏิบัติ การหรือการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน ที่ทุกคนเห็นชอบร่วมกัน เพื่อตรวจสอบ การบรรลุประโยชน์ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งแต่ละฝ่ายคาดหวังไว้	การประชุมประเมินผลการปฏิบัติงาน

ที่มา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541

จากตารางจะเห็นได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน จะต้องประกอบด้วยวิธีการ
ติดตาม รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อประเภทต่างๆ ก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นบางระดับของการมีส่วนร่วมจึงผ่าน
วิธีการร่วมคิด เสนอข้อมูลความคิดเห็น ตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย

ในประเด็นของการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลาในระยะ
4 – 5 ปีที่ผ่านมา เป็นเรื่องที่หลายฝ่าย ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชนให้ความสนใจ มีการศึกษาวิจัยการ
นำข้อมูลออกไปเผยแพร่ และถกเถียงกันอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวความเคลื่อนไหวในประเด็น
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบ โดยได้รับข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ของทางราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และจาก
คำบอกเล่าของผู้ที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ประชาชนได้เข้าไปมี
ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ดังสรุปในตารางที่ 4.20 และ
โดยมีกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในการมีส่วนร่วม สรุปในตารางที่ 4.21 ข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2493 -2535	● โครงการชลประทาน จำนวน 147 โครงการ กรมชลประทานได้มีการจัดทำโครงการชลประทานประเภทต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่อง ทั้งโครงการประเภทฝาย อ่างเก็บน้ำ การขุดลอกคูคลอง ซึ่งเป็นการสูบน้ำ การระบายน้ำ การทดและส่งน้ำ การเก็บน้ำ การบรรเทาอุทกภัย เป็นโครงการขนาดเล็ก จำนวน 129 โครงการ และโครงการขนาดกลาง จำนวน 18 โครงการ ตัวอย่างโครงการขนาดกลางในจังหวัดสงขลาเช่นโครงการป่ากระวะ (พ.ศ. 2493 - 2498) โครงการโรงสูบน้ำระโนด (พ.ศ. 2510-2522) โครงการใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราชเช่น โครงการท่าเขียด (พ.ศ. 2507-2515) โครงการควนกูฏ (พ.ศ. 2512-2515) ซึ่งโครงการเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบกับการจัดสรรน้ำไปยังส่วนต่างๆ ของลุ่มน้ำ รวมทั้งปริมาณน้ำที่ไหลลงทะเลสาบด้วย	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2493 – 2498	● การปิดป่ากระวะ กรมชลประทาน ได้จัดทำโครงการปิดปากคลองที่เชื่อมทะเลสาบกับอ่าวไทยที่ ต.ระวะ อ.ระโนด จ.สงขลา เพื่อให้ชาวนาริมคลองมีน้ำใช้ในการทำนา แต่ชาวประมงกล่าวว่าการปิดป่ากระวะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กุ้งปลาในทะเลสาบลดน้อยลง เพราะเป็นการตัดเส้นทางของกุ้งปลาที่จะเข้ามาเจริญเติบโตในทะเลสาบ และออกไปวางไข่ในอ่าวไทย	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2510 – 2521	● โรงสูบน้ำระโนด เริ่มต้นในรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร อนุมัติงบประมาณเบื้องต้น 1.2 ล้านบาท ให้กรมชลประทานเริ่มดำเนินการ หาวิธีเอนำธรรมชาติในทะเลสาบมาสนับสนุนการทำงานในท้องที่ระโนด	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ในปี พ.ศ. 2510-2514 กรมชลประทานได้เริ่มจัดทำแผนโครงการระยะโนดระยะที่ 1 โดยทำการขุดคลองส่งน้ำทำคันกันน้ำ ทำประตูปิด – เปิดน้ำ จัดตั้งเครื่องสูบน้ำขนาดท่อสูบ 1 ม. จำนวน 10 เครื่อง กำลังสูบน้ำเต็มเครื่องละประมาณ 2.2 ลบ.ม./วินาที โดยสูบน้ำจากทะเลสาบตอนบนสุดส่งไปตามคูคลองชลประทานให้เกษตรกรในทุ่งโนดเพื่อทำนาปรัง ขณะที่ตามคูคลองก็จะมีโรงสูบน้ำขนาดเล็กท่อขนาดเล็กขนาด 8-12 นิ้ว ช่วยสูบน้ำเข้านาช่วงนาข้าวแห้งและฤดูทำนาปรัง ผลจากการสูบน้ำดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในทะเลสาบคือ ถ้าสูบน้ำจืดออกไปมาก น้ำเค็มจะรุกตัวสูงเข้าไปในทะเลสาบ ส่งผลกับปริมาณและชนิดสัตว์น้ำในแต่ละปี	
2514 – 2547	● โครงการคันกันน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา การศึกษาเบื้องต้นสำหรับโครงการนี้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2514 ด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ โดยกลุ่มที่ปรึกษา NEDECO ได้กำหนดแนวคันกันน้ำเค็มไว้ 3 แนวคือบริเวณเกาะใหญ่-แหลมจองถนน (Site A) บริเวณเกาะโคป-ปากพะยูน (Site B) และบริเวณปากรอ - บ้านใต้ (Site C) แต่ยังไม่มีการเลือกแนวที่เหมาะสมที่สุด ในปี พ.ศ. 2527 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา John Taylor & Sons ทำการศึกษาวางแผนหลักและศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้น สำหรับโครงการที่มีความลำดับสำคัญสูงสุด และพิจารณาสถานที่ซึ่งมีความเหมาะสมที่สุดในการก่อสร้างคันกันน้ำเค็ม 3 แห่งข้างต้น ผลการศึกษาสรุปว่า Site B ไม่เหมาะสม ส่วน Site A และ Site C มีความเหมาะสมกว่า โดย Site A มีแนวโน้มว่าจะเหมาะสมกว่า ต่อมาจึงได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในรายละเอียดระหว่าง Site A และ Site C ซึ่งการศึกษาแล้วเสร็จเมื่อปลายปี 2531 และได้ผลสรุปว่าควรเลือก Site A เนื่องจากมีความเหมาะสมกว่า Site C ในเกือบทุกๆ ด้าน	- การให้/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	แม้การศึกษาสรุปผลออกมาว่า Site A มีความเหมาะสมมากกว่า แต่ก็มีปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ราษฎรบางส่วนไม่ยอมรับการก่อสร้างคันกั้นน้ำเดิม เนื่องจากเกรงว่าจะได้รับผลกระทบในทางลบ หรือไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาโครงการดังกล่าว ดังนั้น เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2536 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กรมชลประทานดำเนินการว่าจ้างกลุ่มที่ปรึกษาเพื่อทำการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบโครงการนี้ พร้อมทั้งศึกษาถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการนี้ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) รัฐบาลยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะสร้างหรือเลิกสร้าง เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่คัดค้าน กับกลุ่มชาวนาที่สนับสนุนโครงการ	
2515 – 2547	• การจัดระเบียบเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2515 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ออกประกาศห้ามใช้เครื่องมืออวนรุนในทะเลสาบสงขลา เพราะเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ชาวประมงแถบ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เรียกร้องให้กรมประมงยกเลิกการใช้อวนล้อมในทะเลสาบสงขลา เนื่องจากการใช้อวนที่มีความยาวหลายร้อยเมตร จะทำลายกุ้งปลาเป็นจำนวนมาก กรมประมงได้ประกาศยกเลิกการใช้เครื่องมืออวนล้อมในทะเลสาบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ในเดือนสิงหาคม 2537 กรมประมงมีการกวาดล้างการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายในทะเลสาบ จึงมีการออกกวาดจับโปงฟางแถบเกาะช่อ และปากอ่าวที่หัวเขาแดง ชาวประมงที่เดือดร้อนจึงชุมนุมประท้วง ปิดสะพานติณสูลานนท์ ทำให้ทางราชการยืดหยุ่น เลิกการกวาดจับ	- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ - การเจรจาต่อรอง

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ได้มีการค้นคว้าเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง โดยทางคณะทำงานรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสีย กรณีการจัดระเบียบเครื่องมือประมงในทะเลสาบสงขลา ในขณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสัมพันธ์ ได้จัดให้มีเวทีการมีส่วนร่วมขึ้น 36 เวที เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : AIC) ระหว่างภาครัฐและประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชาวประมงมีส่วนร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหา	
2527 – 2529	• สะพานเกะยอ มีการก่อสร้างสะพานเชื่อมเกาะยอทั้งฝั่งสิงหนคร และฝั่งอำเภอเมืองสงขลา ใช้ชื่อสะพานอย่างเป็นทางการว่าสะพานดินสุลต่านนท์ ซึ่งมีการเปิดใช้ในปี พ.ศ. 2529	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2531	• ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา ในปี พ.ศ. 2531 ได้เปิดดำเนินการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา รองรับเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ ซึ่งจำเป็นต้องขุดร่องน้ำที่ปากอ่าว ซึ่งเชื่อมอ่าวไทยกับทะเลสาบ และในระหว่างการดำเนินการจนถึงปัจจุบันก็มีการขุดลอกเป็นระยะๆ ชาวประมงมีความเห็นว่าการขุดร่องน้ำดังกล่าวทำให้น้ำเค็มรุกตัวเข้าสู่ทะเลสาบเร็วขึ้น และทำเรือไปสกัดกั้นการไหลเข้าออกของน้ำ โครงการนี้ไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม และไม่มีการทำประชาพิจารณา (ขณะนั้นยังไม่มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประชาพิจารณา แต่ได้มีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว)	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2531 – 2546	• อุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา โครงการอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลาถูกจุดประเด็นขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ในยุคที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยสั่งการให้กรมโยธาธิการศึกษาความเป็นไปได้ แต่กระแสนการเมืองที่เปลี่ยนแปลงเมื่อพลเอกเปรมฯ ออกจากตำแหน่งทำให้การศึกษาต้องหยุดลง	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	กระทั่งในปี พ.ศ. 2539 ยุคของรัฐบาลบริหารศิลปอาชา ที่ต้องการสร้างผลงานในภาคใต้ โครงการจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ภายใต้งบประมาณ 4 พันล้านบาท เพื่อสร้างอุโมงค์คู่ขนาน แต่ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ จึงจะให้สร้างอุโมงค์เดียวแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก และกั้นกลางด้วยผนังคอนกรีตออกเป็น 2 ช่วง แต่ละช่วงมี 2 ช่องจราจร ความยาวอุโมงค์ 650 ม. สำหรับประโยชน์หลักของโครงการที่ระบุไว้คือ ช่วยขจัดปัญหาและข้อจำกัดด้านการเดินทางระหว่าง อ.เมืองสงขลา และ อ.สิงหนคร จากเดิมที่ใช้แพขนานยนต์เป็นหลัก แต่โครงการนี้รัฐบาลได้ตัดสินใจก่อนโดยมิได้ปรึกษากับประชาชนในพื้นที่ และยังประกาศให้สาธารณชนรับรู้ข้อดีของโครงการ โดยพยายามหลีกเลี่ยงพูดถึงข้อเสีย จุดอ่อน หรือผลกระทบทางลบของโครงการ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานที่จัดทำ ผลของความขัดแย้งนี้ทำให้เกิดการร่วมมือกันของกลุ่มนักวิชาการ ทำงานค้นคว้าข้อมูลข้อเท็จจริงทางวิชาการเปรียบเทียบกับอุโมงค์อื่นๆ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ และในวันที่ 26 กรกฎาคม 2540 ได้มีการทำประชาพิจารณ์ จากการพิจารณาอย่างรอบด้าน พบว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหลายด้าน ในที่สุดรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศยกเลิกโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2546 ข้อสังเกตที่น่าสนใจสำหรับโครงการนี้คือความขัดแย้งของโครงการยุติลงด้วยสันติวิธี ด้วยกระบวนการประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นสาธารณะ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐที่ชัดเจน ถูกต้องตรงตามหลักวิชาการและสภาพความเป็นจริงมากที่สุด	

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2533 – 2547	• โครงการอ่างเก็บน้ำคลองห้วยช้าง (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) จุดเริ่มต้นจากการที่ประธานสภาตำบลตะโหมด (นายชอบ เพชรหมู) ประธานสภาตำบลคลองใหญ่ (นายหวัง เสถียร) และประธานสภาตำบลแม่ขรี (นายสวัสดิ์ มุสิกะสงค์) ได้มีหนังสือลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2533 เรียน ราชเลขาธิการขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำคลองห้วยช้าง โดยให้เหตุผลว่าท้องที่ ต.ตะโหมด ต.คลองใหญ่ ต.แม่ขรี อ.ตะโหมด จ.พัทลุง รวม 25 หมู่บ้าน ประชากร 21,443 คน มีการทำนาทำสวนเป็นอาชีพหลัก แต่การประกอบอาชีพดังกล่าวไม่ได้ผลเต็มที่ เนื่องจากขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ต่อมาทางราชเลขาธิการได้มีหนังสือเรียน อธิบดีกรมชลประทานและเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง แจ้งให้ทราบถึงความประสงค์ของราษฎรที่ต้องการให้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ทางสำนักชลประทานที่ 16 ได้ดำเนินการจัดทำรายงานการพิจารณาโครงการเบื้องต้นแล้วเสร็จเมื่อเดือนตุลาคม 2533 แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2534 อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ยังมีข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่ที่มีทั้งผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้าน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) โครงการยังรอการตัดสินใจจากรัฐบาล	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
2533 – 2547	• โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โครงการนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มอบหมายให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ 3 สถาบันรับผิดชอบ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการและการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในลักษณะบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม โดยให้ความสำคัญ ทั้งด้านการจัดระบบชุมชนและนิเวศ การสร้างกระบวนการยอมรับ และการมีส่วนร่วมในการ	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณลุ่มน้ำฯ อย่างคุ้มค่า รวมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูล สร้างโครงข่ายบริการพื้นฐานที่เชื่อมโยงให้มีความสอดคล้อง และสอดคล้องกับเงื่อนไขทางธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน เพื่อการวางระบบและสร้างกลไกในการบริหารจัดการของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน โดยเน้นการรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาชน เพื่อให้ประชาชนในลุ่มน้ำมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ	
2546 – 2547	• โครงการวางแผนและจัดทำแผนผังนโยบายการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วยมาตรการผังเมือง รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ในอดีตกลับคืนมา โดยใช้หลักการทางระบบนิเวศอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น เพื่อให้มีแนวความคิดต่างๆ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ จึงมีการจัดทำโครงการนี้ขึ้นมา โดยกรมโยธาธิการและผังเมือง ได้ว่าจ้างบริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทโมดัส คอนซัลแตนท์ จำกัด ให้ศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ สภาพปัญหา ศักยภาพ ข้อจำกัดและเงื่อนไข ประชากร ระบบชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ฯลฯ	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ที่มา: จรินทร์, 2537

นฤทธิ, 2545

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2546

วิชัย, 2546

แลได้, 2539

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
1. กลุ่มรักคูซุด	- ร่วมมือกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา โดยทำหน้าที่เป็นองค์กรภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น - ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ - ส่งเสริม ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. กลุ่มเสชียธรรม	- ส่งเสริมพัฒนาคนและสังคมให้รู้จักการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากกว่าตนเอง - ส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างพระที่ทำงานพัฒนาสังคม
3. โลกสดใสในบ้านเกิด	- รณรงค์เรื่องการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง
4. คณะกรรมการฟื้นฟูคลองสำโรง	- ฟื้นฟูคลองให้มีน้ำใสสะอาด - ให้มีแนวคลองชัดเจน
5. ชมรมอนุรักษ์ไถ่เถื่อน	- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์ไถ่ป่า - รณรงค์หยุดไล่ไถ่ป่า และรักษาไถ่ป่าไว้ในที่ที่ปลอดภัย
6. กองทุนรักบ้านเกิด	- สนับสนุนงานพัฒนาสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาของนักพัฒนาสังคม องค์กรชาวบ้านกลุ่มพลเมืองเด็ก - ระดมทุนเพื่อพัฒนาชุมชน และสังคม
7. ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็ก หรือ ศูนย์ส่งเสริมเยาวชนสมิหลา	- พัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ - สร้างสรรค์งานที่เป็นทางเลือกใหม่ให้เด็ก และเยาวชน - ส่งเสริมให้เด็กเป็น “ผู้ให้” เช่น ให้บริการแก่สังคม เกื้อหนุนสิ่งที่คือโอกาส
8. สงขลาฟอรัม	- เป็นเวทีสนทนา / อภิปรายแสดงความคิดเห็นของคนสงขลา
9. เครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบ / กลุ่มแลได้เพื่อการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา	- พัฒนาทางเลือกในการฟื้นฟูทะเลสาบ - รณรงค์เผยแพร่ปัญหา / แนวทางแก้ไขปัญหทะเลสาบ - สนับสนุน เสริมสร้างพัฒนากลุ่ม / บุคคล และองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง เพื่อเข้ามา มีบทบาทฟื้นฟูทะเลสาบ - สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมและพัฒนากลุ่ม

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
10. โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้	- สนับสนุนการทำ กิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสาธารณสุขป็นฐานของชุมชนแออัด - ฟื้นฟูคลองสำโรงในเขตเทศบาล โดยการเก็บขยะ ลอกคลอง สร้างส้วมริมคลอง - จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ - ปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
11. โครงการหอสมุดเพื่อการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ	- ส่งเสริมการทำงานของเกษตรกร โดยใช้วิธีการเชิงอนุรักษ์ชุมชน และป่าต้นน้ำ - พัฒนาองค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรของชุมชน
12. ชมรมรักโลมาทะเลสาบลำปำ	- กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โลมาในทะเลลำปำให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและคนทั่วไป - สร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการร่วมมือกันอนุรักษ์โลมา
13. ชมรมประมงอาสาทะเลสาบตอนกลาง	- วางแผนในการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลาง - ดึงกองทุนสวัสดิการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มชมรมประมงอาสา - เผยแพร่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับผู้นำและหน่วยงานราชการ
14. ชมรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา	- สร้างความคิดให้ชาวบ้านรู้จักรักสามัคคี ปกป้อง และใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน - แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน - ปกป้องป่าเพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้เป็นที่กำบังลม - กำหนดระเบียบการใช้พื้นที่ริมทะเลสาบ และการประกอบอาชีพประมง
15. กลุ่มรักษ์คลองอู่ตะเภา	- แก้ไขปัญหาภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคลองอู่ตะเภา - ปลุกฝังให้เยาวชน และชาวบ้านเห็นความสำคัญ และร่วมกันรักษาคลองให้สะอาด
16. กลุ่มรักษ์คลองหอยโข่ง	- รณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และร่วมกันแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ในอำเภอเขตอำเภอคลองหอยโข่ง - รณรงค์ให้ความรู้ ข่าวสารทางการเมืองทุกระดับ
17. กลุ่มมวลชนคนคนตรีสงขลา	- กระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนให้หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น - จัดทำโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป่า เขาดังกวน
18. สมาพันธ์ครูภาคใต้	- ยกมาตรฐานการประกอบอาชีพครูให้ดีขึ้น - สนับสนุนองค์กรในพื้นที่ เป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหวการทำกิจกรรมต่างๆ - จัดตั้งองค์กรครู / นักเรียน / ชุมชนเพื่อทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาทหน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวข้องทะเลสาบสงขลา
19. คณะทำงานสงขลา ประชาคม	- ส่งเสริมศักยภาพขององค์กรที่สามารถทำหน้าที่เป็นเวทีร่วม - จัดเวทีแลกเปลี่ยนให้ภาคีต่างๆ ในท้องถิ่นได้ปรึกษาเกี่ยวกับประเด็นของทะเลสาบ
20. โครงการพัฒนาชุมชน ประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา	- สนับสนุนเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน และหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน - ส่งเสริมการผลิตสินค้าปลอดสารเคมีในชุมชนประมง การแปรรูปสัตว์น้ำงานประดิษฐ์จากทะเล - ส่งเสริมการทำปะการังเทียม และเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มสัตว์น้ำในอ่าวไทย - สนับสนุนการระดมทุนในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ในกลุ่มชาวพุทธ กองทุนเขากาดในกลุ่มมุสลิม เป็นต้น
21. เครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ (สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้)	- ส่งเสริมองค์กรชาวบ้านให้มีความเข้มแข็งในการปกป้อง และจัดการทรัพยากรชายฝั่ง - เสริมสร้างให้ชาวประมงพื้นบ้านตระหนักถึงสิทธิชอบธรรมของตนเอง เพื่อมีอำนาจในการต่อรอง - เพิ่มพูนความรู้ภายในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง - วิจัยเชิงปฏิบัติการในระดับชุมชน เพื่อพัฒนาทักษะของผู้นำ และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ
22. สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา	- ส่งเสริม สนับสนุนให้ชาวประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา ร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา - ผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
23. โครงการพัฒนาอาชีพ ตาลโตนด	- ส่งเสริมอาชีพการทำน้ำตาลโตนด - เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านในการพัฒนาอาชีพและช่วยเหลือสังคม
24. ศูนย์พิทักษ์กันชนชุมชนบ้านแหลมโพธิ์	- ส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ป่าชายเลน ขุดลอกคลอง สร้างเขื่อนกันทราย - ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยจัดตั้งศูนย์พิทักษ์กันชนชุมชนกลุ่มอนุรักษ์เพลงเรือแหลมโพธิ์ - จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา และวิชาชีพ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
25. เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านและพันธมิตร (สมัชชาคนจน / สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ 13 จังหวัด)	- การร่วมเสนอแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในระดับนโยบาย เช่น เรื่องกฎหมายประมง และปัญหาเร่งด่วนที่เกิดขึ้น - สนับสนุนการแลกเปลี่ยนบทเรียน และประสบการณ์การดำเนินงานขององค์กร
26. สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา	- ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เพื่อพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น - สนับสนุนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาดตนเอง - ส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาขององค์กรชาวบ้านในชนบทด้านต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้านธุรกิจชุมชน การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตร และปศุสัตว์ สนับสนุนการศึกษาดูงาน การฝึกอบรมของชาวบ้าน และองค์กรชาวบ้าน
27. กลุ่มสงขลาประชาคม	- การสนับสนุนด้านวิชาการ กระบวนการ และการเผยแพร่กิจกรรมสู่สาธารณะ - การส่งเสริมให้เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้ หรือการประชุมทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ
28. ศูนย์ศรีเกียรติพัฒนา และศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	- การจัดกิจกรรมของชุมชน โดยตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อชุมชนได้พึ่งตนเอง โดยใช้กระบวนการคิดแบบมีส่วนร่วมและเป็นองค์รวม - การตระหนักถึงฐานชีวิตด้านต่างๆ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมความรู้ด้านการเมือง ซึ่งสัมพันธ์กับอาชีพ
29. ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่	- ประสานกลุ่ม / องค์กรในพื้นที่ - รวบรวมศึกษาอดีตของเมืองหาดใหญ่ และวิเคราะห์ปัญหาในปัจจุบัน
30. กลุ่มสื่อท้องถิ่นเพื่อประชาสังคม	- เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ที่ทำในท้องถิ่น - ประสานงานกลุ่มสื่อท้องถิ่น เพื่อประชาสังคม (วิทยุภาคประชาชน)
31. ชมรมครอบครัวเดียวกัน	- ก่อตั้งพัฒนาการประชาคมพลเมืองเด็กสงขลา
32. เครือข่ายทอผ้าภาคใต้ และผลิตภัณฑ์ชุมชน	- ประสานงานกับองค์กรชุมชน
32. โครงการบริโศกเพื่อชีวิต	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ
34. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
35. ตลาดนัดสีเขียว	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ
36. ประชาคมทุ่งหวัง	- เป็นวิทยากรกระบวนการ และประสานงานกับองค์กรชุมชน
37. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป.อพช.)	- ประสานงานกิจกรรมรณรงค์ด้านนโยบายสาธารณะ - ประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน
38. กลุ่มนาค	- ประสานงานกลุ่มนักเรียน / สื่อ และกลุ่มสนใจทางการเมือง
39. โครงการมิตรภาพสู่ท้องถิ่น	- ประสานงานเครือข่ายเด็กไทยหัวใจไท - เป็นองค์กรแกนนำในการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง และการปฏิรูปการเรียนรู้จากห้องเรียนสู่เรื่องจริง - เสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนให้รู้เท่าทันสื่อ
40. กลุ่มเพื่อนสงขลา	- เป็นวิทยากรกระบวนการ
41. ชมรมเพื่อนช่วยเพื่อน	- ประสานงานเครือข่ายบุคคล / กลุ่มที่ทำงานด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ / สุขภาพ
42. กลุ่มผู้บริโภคเข้มแข็งสงขลา	- ประสานงานกลุ่มผู้บริโภค
43. กลุ่มต้นกล้าสื่อ	- ประสานงาน และดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน - การผลิตรายการวิทยุ เพื่อเด็ก และเยาวชน
44. โครงการจัดตั้งสถานีวิทยุเด็กและครอบครัว	- จัดให้มีนักจัดรายการวิทยุสำหรับเด็ก และเยาวชน
45. กลุ่มสบันงา	- ประสานงาน และจัดกิจกรรมด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน
46. กลุ่มผู้ใหญ่ใจดี	- ประสานงานกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็ก และเยาวชน จัดให้มีลานน้ำใจในสวน (ทุกวันเสาร์ สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน) - การฝึกอบรมการเรียนรู้เทคนิคทางด้านศิลปะ และดนตรี เพื่อสร้างศักยภาพของเด็ก และครอบครัว
47. รายการวิทยุบ้านแลเมือง	- จัดให้มีนักจัดรายการวิทยุ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเทศบาลสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับเทศบาลสงขลา
48. ชมรมแพทย์ชนบท สงขลา	- วิทยาการเรื่องการปฏิรูประบบสุขภาพ และการกระจายอำนาจ
49. กลุ่มทางเท้า	- ประสานงานกับองค์กรชุมชน
50. เครือข่ายแผนแม่บท ชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้	- วางแผนพัฒนาชุมชน โดยประชาชนในพื้นที่ ชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้
52. วิทยาลัยวันศุกร์	- เปิดเวทีสาธารณะ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกๆ วันศุกร์
53. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	- เป็นวิทยาการกระบวนการ
54. สมัชชาจังหวัดสงขลา เพื่อการปฏิรูปการเมือง	- เปิดเวทีสาธารณะ ประเด็นทางการเมือง เพื่อการปฏิรูปการเมือง
55. ประชาคมเขาพระ อ. รัตภูมิ	- เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน และการศึกษานอกโรงเรียน
56. กลุ่มสทิงพระสร้างสรรค์	- เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน
57. ชมรมจักรยานเพื่อชีวิต และสิ่งแวดล้อม	- เครือข่ายครูทำงานเพื่อเด็ก - จัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การขี่จักรยานเปิดตำนานเมืองสงขลา
58. ชมรมคนรักเมือง หาดใหญ่	- จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมรณรงค์บนลานเมือง
59. เครือข่ายเด็กไทย หัวใจไท	- จัดกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับบ้านเกิดของตนเอง - ประสานกลุ่มเด็ก และเยาวชนทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และกลุ่มเด็ก และ เยาวชนในชุมชนชนบทและชุมชนแออัด

ที่มา : พรรณิกา, 2546

สุลิมาน, 2541